

Türk Kültürü

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

YIL 55

YENİ SERİ CİLT X

SAYI 2

2017/2

55. Yıl

Ankara <Güz> 2017

ORDU KABATAŞ'TA TARİHÎ BİR KURUM: KARGU (ATEŞ KULESİ) VE HOŞKADEM VE BEYLERLİ KÖYLERİNİN DOĞUŞU

Bahaeddin YEDİYILDIZ*

Öz: Türkler, binlerce yıl önce gözetleme ve ateşle haberleşme amacıyla kuleler inşa ediyorlardı. Bunlara Kargu/Ateş Kulesi deniliyordu. İslamî dönemde bu haberleşme yöntemi, kulelerin yakın çevrelerindeki tepelere zaviyeler kurarak bütünleşmiş bir sistem hâline getirilmişti. Bu sistemden Ordu yöresini fetbeden Hacıemiroğulları Beyliği de mükemmel bir şekilde yararlanmıştı. Bu makale, söz konusu sistemin Kabataş ilçesinin Hoşkadem, Beylerli ve Belen mahallelerinde günümüze ulaşan izlerini tablîl etmektedir. Kargu kelimesi, bugün bir mevki adı olarak yaşamaktadır. Zaviyeler ise kurucuların adını taşıyan yatırırlar hâline gelmiştir. Çevrede fetih yıllarından kalan şehitlikler vardır. Bu bağlamda, ayrıca Hoşkadem ve Beylerli köylerinin adlarının kökenleri de tablîl edilmiştir. Makale, 1455 tarihli Tahrir Defteri'nden elde edilen veriler ve yörede 2017 Eylülünde yapılan saba araştırmalarının sonuçları sorgulanarak kaleme alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kargu/Fire Tower, Ordu, Kabataş, Karay, Hoşkadem, Belen, Kuzköy, Tahtasamanlık, Gülbahçe, Akfatma, Kıran, Borta, Canık, Fidaverende, Hacıemiroğulları, zâviye, Şeyh Ali, Şeyh Halil, Şeyh Ahmet, Şih Hasan, Şeyh Sâmî, Kutludoğmuş, Hasan Dede, Nuroğlanları, Taşoğlu, faka, şehitlik.

A Historical Institution in Ordu Kabataş: Kargu (Fire Tower) and the Birth of the Villages of Beylerli and Hoşkadem

Abstract: Turks used to build towers for the purposes of observation and communication through fire thousands years ago. These were called Kargu/Fire Tower. In the Islamic era, this method of communication has become an integrated system by establishing convents/zaviyes on the hills near towers. The Principality of Hacıemiroğulları who conquered the region of Ordu also benefited perfectly from this system. This article analyzes the current traces of this system in Hoşkadem, Beylerli and Belen districts of Kabataş, Ordu. The word "Kargu" lives today as a name of a location, but the convents transformed into sacred places bearing the name of the founders. There are cemeteries of martyrdom dating from the years of the conquest around this place. In this context, the origins of the names Hoşkadem and Beylerli villages were also analyzed. This article includes the data from the cadastral record book dated 1455 and the results of the field surveys conducted in the region in September 2017.

Keywords: Kargu/Ateş Kulesi, Ordu, Kabataş, Karay, Hoşkadem, Belen, Kuzköy, Tahtasamanlık, Gülbahçe, Akfatma, Kıran, Borta, Canık, Fidaverende, Hacıemiroğulları, zâviye/convent, Şeyh Ali, Şeyh Halil, Şeyh Ahmet, Şih Hasan, Şeyh Sâmî, Gedik Evliyası, Kutludoğmuş, Hasan Dede, Nuroğlanları, Taşoğlu, faka, şehitlik (cemeteries of martyrdom).

*Prof. Dr., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara. E-posta: bahaeddinyediyildiz@gmail.com

Bugün Ordu ilinin Kabataş ilçesinde, Hoşkadem ve Beğlerli arasındaki zirvenin hemen güney yakasında Kargu adıyla bir mahalle vardır. Burası, Fâtih döneminde *Kargu* diye anılan bir köy statüsündeydi. Kargu, aslında Türklerin en eski dönemlerinden yeniçağlara kadar kullandıkları bir haberleşme kurumunun adıydı. Orhon yazıtlarında ve Eski Uygurcada *kargu* sözcüğü “dağ doruklarında düşmanı ihbar için yapılan kule, gözetleme kulesi” anlamında kullanılmıştır (Teres 2007: 1186). *Tonyukuk Yazıtı*’nda, “*Atlı devriyeleri ve gözetleme kulelerini (kargu) iyi yerleştir. Baskına uğratma!*” (Tekin 1994: 15) cümlesi geçmektedir. Kaşgarlı Mahmud’un *Divanü Lügati’t-Türk*’ünde bu kelime iki ayrı biçimde geçer: Birincisi *Kargu* şeklindedir. Bu biçimini Kaşgarlı “Dağ tepelerine *minare* biçiminde yapılan yapı olup düşman geldiği zaman herkesin hazır bulunması için üzerinde ateş yakılır” (IV/269; I/426-6) diye açıklar; ayrıca kelimenin *Karguy* biçimine gönderme yapılır. Kaşgarlı’da kelimenin bu biçimi ise hemen hemen diğeri ile aynı manadadır ve şöyle açıklanır: “*Dağ doruklarında düşmanı ihbar için yapılan kuleler.*” (IV/269). “*Dağ doruklarına veya yüksek yerlere minare şeklinde yapılan yüksekçe yapılar olup düşmanın gelmesini haber vererek halkın hazırlanmalarını sağlamak ve eşyalarını almaları için üzerlerinde ateş yakılan kule*” (III/241-19).

Gerçekten eski Türkler baskınlardan korunmak için çok uyanık olmak zorunda idiler. Boylar hatta küçük aileler uyurken bile *gözcüler* görevlendirirlerdi. Ülkelerinin güvenliğini sağlamak ve ani baskınları önlemek üzere, uygun yerlere, erken haber almayı sağlayan, içinde *daimi nöbetçilerin* bulunduğu Kargu/karguy’lar (ateş kuleleri) inşa ederlerdi. Bunlar özellikle hudut boylarına kurulurdu. Böylece geniş bir haberleşme ağı oluşturulurdu. Zaman içinde saldırı uyarısı için tepelere inşa edilen bu gözetleme kulesi sistemine göre, menzil noktalarında görevli memurlar, ulaşım vasıtası olarak *atlar* ve *kuşlar* ile duruma göre *duman* ve *ışık*tan da yararlanarak haberleri gerekli yerlere iletmekteydiler.

Kargu denilen bu kuleler, *Kaco* ve *Kargu* kalıntılarında görüldüğü üzere, dört köşeli kesitlerden oluşuyordu. Bunlar, Arap minarelerini hatırlatmaktadırlar. Bu abidevî ateş kulelerinin biçim ve işlev değiştirerek ve dinî özellikler kazanarak İslâmî dönemde minarelere dönüştükleri bile söylenmektedir (Kılıç 2011: 254). “Minare” sözcüğünün anlamı da bu iddiayı doğrulayacak niteliktedir. Arapça “nur” kökünden gelen “*menâr*” ve “*menâre*” kelimeleri, “*ışık veya ateş çıkan / görünen yer*” anlamlarına gelmektedir. “Minare” kelimesi de bu sözcüğün başka bir kalıbıdır. Uluğ Türkistan’da doğu Türklerinde olduğu gibi Türkiye ve Balkanlarda batı Türklerinde de bu sistemin kalıntıları olarak bugün Kargu adında yer adlarına rastlanmaktadır. Bunlardan biri de, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hoşkadem ile Beğlerli arasındaki zirvenin güney yamacında, Beğlerli’nin bir mahallesinin adı olarak yaşayan Kargu’dur¹.

¹ 1547 Yılında yapılan *Tahrir*’de (BOA, TD 255, s. 469-470), İskefsir’e bağlı Ferekse (Çambalı) köyü hakkında şöyle bir not vardır: “Mâlikâne Koyluhisar Kal’ası dinbinde âyende ve revendeye hizmet ederler, ber müceb-i defter-i atîk; divânî timar, karye-i mezkûreden sekiz hâne mademki Çermik ve Karakaya ve Kargu ve Tekyebükü derbendlerini tamir ve termim ideler avârızdan emîn olalar”. Görüldüğü gibi burada Kargu bir derbend mahallidir. Yani stratejik bir yerdir. Köyün batısındaki Kıran dağı üzerindeki düzlüğe “*Saraydüzü*” denilmekte buralarda bina izine rastlanmaktadır. Köyün en önemli tarihi mirası camisidir. Yüzyıllı aşkın bir geçmişi olan cami ahşaptır. Caminin önünde Rumlardan kalma üzeri kapalı bir su kuyusu

*

Kargu, Hoşkadem ve Beğlerli'nin bulunduğu bölgenin tarihiyle ilgili en eski ve önemli kaynaklardan birisi, 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'dir. Fatih Sultan Mehmed zamanında yazılmıştır. *Defter*'in eski yazı özgün metni ile çevriyazısı birlikte yayımlanmıştır (Yediyıldız-Üstün 1992). *Defter* bütünü itibariyle, Fatih dönemi *Ordu Vilâyeti*'nin tamamının tahrir sonuçlarını ihtiva etmektedir. Bu vilâyet o dönemde *Vilâyet-i Canik-i Bayramlu me'a İskefsir ve Milas* adıyla anılmaktadır. *Canik-i Bayramlu*, Bolaman Çayı ve Aybastı'nın batı sınırlarından Bulancak'ın doğu sınırlarına kadar uzanan bölgenin adıydı. Güney sınırını Canik dağlarının zirvesindeki yaylalar oluşturmaktaydı. Dağların İç Anadolu'ya bakan yakalarında ise İskefsir / Reşadiye ve Milas / Mesudiye yer almaktaydı.

Bölgenin Osmanlılardan önce Hacıemiroğulları Beyliği Devleti zamanındaki idarî yapısını başka bir yerde anlatmıştım. Bölge, Hacıemiroğulları döneminde, *bölük*lerden oluşan *divanlara* ve *divanlardan* oluşan *niyabetlere* ayrılan idarî bir yapılanmaya sahipti². Bu yapılanmaya göre, on köyden oluşan *Bölük-i Niyabet-i Ordu, Vilâyet-i Bayramlu*'nun merkezinde yer alan bir idarî birimdi. Bu birimin köylerinden birinin adı, *Akyazı* idi (Yediyıldız-Üstün 1992: XXIX, 34). Bu *Akyazı*'nın bugün Hoşkadem'de oturanların çoğunun soyadı olan *Akyazı* ile bir ilişkisinin olup olmadığını daha sonra irdedeceğiz.

Vilâyet'in Kargu, Hoşkadem ve Beğlerli ile alâkalı olan diğer iki idarî birimi, Hafsamana Naipliği ve Divanı ile buraya bağlı olan Fidâverende Bölüğü idi. Hafsamana günümüzde Gölköy ve Gürgentepe'nin kapladığı alana; Fidâverende ise Aybastı ve Kabataş sahasına tekabül etmekteydi. 1455-1613 yılları arasında *Tahrir Defterleri* döneminde, Kargu bir köy olarak mevcut olmasına rağmen, Hoşkadem ve

vardır. Bunun dışında köyün kuzeybatısında 'Kale' denilen ve üzeri duvar olan büyük bir kayanın üzerinde hala yıkılmamış tarihi bir kalıntı mevcuttur. Çambalı'nın önemli doğal güzelliklerinin başında *Kirazalanı* denilen ve bir doğa harikası olan yer gelmektedir. Günümüzde Kargu, "Kargı" biçiminde telaffuz edilmektedir. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün *Köylerimiz* (Ankara 1968) adıyla yayımladığı kitapta muhtelif illerde yedi tane Kargı köyü geçmektedir (s. 328). Bunlardan birisi Ordu Akkuş'tadır.

² Bu yapılanma daha önceki bölümlerde anlatılmıştır. Bu yapılanmanın, daha sonraları üçler, yediler ve kırklar efsanesine dönüşen hikâyelerin aslıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Kırklar, Türk ordu sistemi ile alakalı olabilir. Ordu yöresini Türkleştiren Türk topluluğu, bir beyin etrafında kümelenen boy ve oymaklardan oluştuğuna, fetih sonrası yerleşim, bölük, divan ve niyabet esasına göre tanzim edildiğine göre, kümelerden kimi üç, kimi yedi ve kimi de kırkar kişiden oluşuyor ise, üçler, yediler, kırklar anlatımı buradan kaynaklanmış olabilir. Önceki bölümlerden birinde Ordu yöresi folklor unsurlarının tarihi kökenleri anlatılırken, köylerin üç, yedi, dokuz, vs. hane ile kurulduğu ve sonraki nesillerin onlardan türedikleri tarzındaki rivayetler de bu anlatımlarla bağlantılı olabilir. Abdal Musa *Velayetnamesinde*, Abdal Musa, Kızıldeli'yi oğlu ile birlikte, Pirevi'ne çekidüzen vermek üzere gönderiyor: "... Birkaç abdal aldı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydana getirdi. Birisin oğluna virdi ve birisin Kızıldeli Sultan'a virdi ve Kırk nefer abdal virdi." (Yıldırım 2007:123). Kuruluş sırasında düzenli orduların değil, dervişlerin ve benzer grupların fethi gerçekleştirdiğine dair bkz. Rıza Yıldırım, 2007:129. *Kırklara azm-i mesken eylemeleri için ruhsat veriliyor* ve her biri an be-an kendileri için takdir edilen yerlere gidip yerleşiyor (Yıldırım: 149). Kırklar hakkındaki dini yorumlar için bkz. Melikoff 1998: 48 vd. Burada askeri yapılanma ile dini yapılanmanın bütünleştiği ve buradan gazi-derviş tipolojisinin ortaya çıktığı düşünülebilir.

Beğlerli köy olarak gözükmemektedir. Ancak 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Hoşkadem ve Beğler adında iki şahsiyetin adı geçmekteydi (Yediyıldız-Üstün 1992: 198, 221-222). 1642 tarihli *Avarız Defter*'inde ortaya çıkan Hoşkadem ve Beğlerli köylerinin (Öz-Acun 2008: VII/208b, 224a) isimlerinin bu iki şahsın adından kaynaklandığını düşünüyorum. Aşağıda bu varsayımı ispatlamaya çalışacağım.

*

Yukarıda bahsettiğimiz Ordu ile ilgili *Tahrir Defteri*, - *Defter*'in mantığının iyi kavranması ve teknik terimlerinin iyi anlaşılması ve özümlemesi durumunda, Fâtih dönemi Ordu yöresini, *tabiat, insan ve devlet ilişkileri* açısından bütün yönleriyle resmeden bir "roman" gibi okunabilir. Tabii bu manzara eğer geriye doğru yansıtılırsa yörenin Türkler tarafından fetih olgusunu, Hacıemiroğullarının bölgeyi yüz yüz elli yıllık Türkleştirme ve İslamlaştırma macerasını, iskân ve yönetim tarzını, sosyal ve kültürel yapısını, savunma stratejisini, iktisadî durumunu, Türk kültür bütünlüğü içindeki yerini, bu "roman"dan hareketle yorumlamak mümkündür.

Defter'de her idarî birimin altında *karyeler/köyler* sıralanmıştır. Tımar sistemine göre, köyün gelirinin yönetici durumunda olanlardan kimin dirliğine ait olduğu ve kimler tarafından tasarruf edilerek işlendiği ve vergisinin verildiği belirtilmiştir. Köyde oturan iş işleyebilecek, vergi verebilecek veya başka hizmet görebilecek kişilerin adları –kimin oğlu oldukları da zikredilerek- yazılmıştır. Ekilip biçilen ürünler ve bunlar üzerinden ödenecek *resimler/vergiler* ve miktarları belirtilmiştir.

*

Bugünkü *Beylerli*'nin *Kargı* Mahallesi, yukarıda da belirtildiği üzere, Fâtih döneminde *Kargu* diye anılan bir köy statüsündeydi. Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde bir yorum yapacak olursak, Hacıemiroğulları Beyliği'nin ilk dönemlerinde bir zamanlar burası sınır bölgesiydi. Düşmanı gözetlemek ve takip etmek, ayrıca elde edilen bilgileri ilgili yerlere ulaştırmak için buranın en yüksek tepesine bir *kargu (ateş kulesi)* inşa edilmişti. Bu kule, bulunduğu zirvenin güney yamacına kurulan köye adını vermiş, buraya da *Kargu Köyü* denilmiştir. Bugünkü *Hoşkadem* ve *Beylerli* ile bunların çevresi, Fâtih dönemi ve öncesinde, *KARGU* (ateş kulesi) ve köyünün etkisi altında kalan bir alandı. Daha sonraki gelişmeler ve dönüşümler çerçevesinde, on yedinci asır ortalarına doğru söz konusu iki yeni köyün: *Hoşkadem* ve *Beylerli*'nin ortaya çıktığı, *Kargu*'nun ise, *Kargı* adıyla *Beylerli*'nin mahallesi hâline geldiği varsayımını ileri sürmemizin sebebi budur. Tabii yukarıda bahsettiğimiz Fâtih dönemi *Tahrir Defteri*'nde bu oluşumu doğuracak tarihî bir potansiyel vardır ve bu potansiyeli gösterecek izlere de rastlanmaktadır. Yörenin *coğrafi yapısını* ve onun üzerindeki *tarihî oluşumu*, özellikle *yer adları* ve *şahıs adları* arasındaki ilişkileri iyi gözleyip tahlil ettiğimizde söz konusu varsayım sağlam temellere oturtularak ispatlanabilecektir.

*

Yörenin engebeli bir coğrafyaya sahip olması ve yükseltinin kısa mesafelerde artması, bu bölgede akarsuların dar ve derin vadiler açmasına sebep olmuştur (Özdemir 2006:100). Haliyle iki vadi arasında da tepeler yükselmiştir. *Kargu*, *Eceli* deresiyle *Beylerli* deresi arasında yükselen dağın zirvesindedir. Bu zirve üzerinden *Kıran Yolu* geçmektedir. *Kıran*, halk ağzında *dağ sırtı*, *tepe*, *bayır* anlamına gelir; coğrafya terimi olarak ise, birbirine paralel olarak uzanan iki akarsu arasında kalmış

dağ sırtını ifade eder.

Kargu'nun bulunduğu tepe, bin metrenin üzerindedir. Türk fethi sırasında ve sonrasında belli bir süre, Kargu'da, kendisine adını veren bir Kargu (Ateş Kulesi) bulunduğunu ve Kaşgarlı'nın belirttiği işlevi üstlenmiş olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bunu destekleyecek sözlü bilgilere de sahibiz. 1984 yılında, yörenin en yaşlılarından biri olan Salih Emilli³ bana, bu bölgede doruklar üzerine kurulmuş *zâviyelerin* eskiden ateş yakılarak haberleşme işlevi görmüş olduğunun rivayet olarak nakledildiğini anlatmıştı⁴. Örnek olarak da, Kargu'nun kuzey doğusunda bulunan Gülbahçe'de Şeyh Ali, doğusunda yer alan Kuzköy'de Şeyh Halil⁵, Borta'da Gedik Evliyası da denilen Şeyh Ahmet⁶, Kutlular'da Kutludoğmuş Baba⁷ zâviyelerini ve benzerlerini vermişti. Bunların birbirleriyle ateş yakarak haberleştiklerini ve halkı uyardıklarını söylemişti. Bu konuya ileride tekrar döneceğiz. Şimdi 1455 yılında Kargu köyü ile ilgili verileri tahlil etmeye ve anlamaya çalışalım.

*

Defter-i Mufasssal-ı Vilâyet-i Canik-i Bayramlı me'a İskefsir ve Milas'ta Kargu

³ Salih Emilli, Kabataş'ın Emirli Mahallesinden ilgi çekici bir insandı. Taş ustası idi. Bayezid Dersiamlarından Mustafa Asım Yediyıldız'ın sohbetlerinde bulunmuş, ondan özel dersler almış birisiydi. Aybastı Müftüsü Senai Yediyıldız'ın da dostu idi. Geleneksel halk kültürünü bilen birisiydi. Yatırlarda yatan kişilerin tarihî şahsiyetler olduğunun bilincinde idi. Dini bayramlarda bu gibi yerleri ziyaret ederdi.

⁴ Salih Emilli'nin bana bahsettiği sonradan yatır hâline gelmiş olan zâviyeler şunlardı: Ağfatma'da Şeyh Hasan Dede, Kuzköy'de Şeyh Halil, Belen – Karay arasında Gülbahçe'de Şeyh Ali, Kutlular (Yaras)da Kutludoğmuş Baba, Borta'da Gâşak Dağının tepesinde Gedik Evliyası denilen Şeyh Ahmet, Bağdat'ta Hasan Dede, Reşadiye'de Cem Ali Baba (Dimi Tekkesi), Toygar'ın üstünde Kabaktepe Evliyası, Perşembe Yaylası Kümbet'te Karga Tepesi Evliyası, Zırbon'da Zorlu Baba, Kayadibi'nde Kürklü Baba. Ayrıca Salih Emilli, tarihi Çon mezarlığının Sedeşlü'nün Alaca mahallesinde bulunduğunu, Kuzköy'de Şit Abdal'ın metrukâtının bu köyün Kazan Mahallesinde oturan ve Sofu'nun Osman denilen Osman Tiryaki'de bulunduğunu, Hanut (Alpagöz = Ardiç)da Rumların oturduğunu anlatmıştı. Ona göre, eskiden Karay, Belen, Hoşkaden, Alpagöz ve Eceli'de maden çıkarılıyormuş.

⁵ Salih Emilli'nin bahsettiği Şeyh Halil, aslında Şit Abdal'dır. Bu şahsiyet için bkz. Yediyıldız 2000: 143 vd.

⁶ 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Borta köyünde vergiden muaf olan tekyedârlar vardır. Şeyh Ahmed'in evlâdı diye kaydedilmişlerdir. Şeyh Ahmed'in oğlu Şeyh Halil ve bu oğlundan torunu Şeyh Ali bu tarihte hayattadırlar ve tekkenin görevlileri arasında bulunmaktadır. Tekkede bir de imam vardır: Mustafa Fakih. Bunun babası da tekkede görevlidir. Ayrıca Hızır oğlu Ahmed Fakih ve Mezid Ahmed ile kardeşi Yusuf da tekke görevlileri arasındadır (Yediyıldız-Üstün 1992: 217). Daha sonraki *Tahrir Defterleri*'ne göre de bunların oğulları ve torunları tekkede tekyedarlık veya zâviyedârlık görevinde bulunmuşlardır. Gedik Evliya denilen yerde yörenin Türkleşmesine katkıda bulunan Şeyh Ahmed'in türbesinin bulunduğunu düşünüyorum ki Salih Emilli'den derlenen halk rivayeti de bunu doğrulamaktadır.

⁷ 1455'te Küftü (Kutlular)'da de zaviye vardı. Kutludoğmuş'un oğlu Hasan ve kardeşi Yakup zâviyedâr idi. Ali Fakih'in oğlu Abdürrezzak hatip ve Âdil oğlu Yakup Fakih ise imamdı. Hatibin kardeşi Abdülcélil ve Mezid oğlu Hasan Fakih zaviyenin diğer görevlileri idi. Bunlar vergiden muafıydılar. Ayrıca Resul oğlu Eğlence de yaralı olduğu için vergi vermiyordu (Yediyıldız-Üstün 1992: 213). Burada evliya olarak bilinen zat Hasan ve Yakub'un babası Kutludoğmuş'tan başkası değildir. Şüphesiz bir zaviye şeyhi olarak bölgenin Türkler tarafından iskânın da rol oynamış önemli bir şahsiyettir.

köyü şöyle tanımlanmıştır:

“*Karye-i Kargu*, tımar-ı Ahmed veled-i İbrahim, mülâzım-ı Kal’a-i Hafsamana ve *Ali veled-i Hoşkadem*, eşküncü müsellemdir” (Yediyıldız-Üstün 1992: 197).

Bu tanımın anlamı şudur: *Kargu* köyü, İbrahim oğlu Ahmed ve *Hoşkadem oğlu Ali*’nin ortak tımarıdır. Bunlar *tımar* denilen dirlik sahibi olduklarına göre tımar beyi konumundadırlar. Ayrıca İbrahim oğlu Ahmed Gölköy kalesinde *mülâzımdır*⁸; *Hoşkadem oğlu Ali* ise, sefere çıkmakla yükümlü olan bir *müsellemdir*⁹.

Bu tanımdan sonra söz konusu *Defter*’de *Kargu* köyünün geliri iki hisseye ayrılmıştır. Bu gelirler toprak üzerinde çalışan köylülerin ödedikleri vergilerden ibarettir. Alıcıları da yukarıda belirtilen tımar beyleridir ama hangi köylülerin bunlardan hangisine vergi vereceğini netleştirmek için hisseler iki başlık halinde ayrı ayrı yeniden yazılmış ve bunlara bağlı olan köylülerin adları ve verecekleri vergiler de tespit edilmiştir.

Birinci hisse, “Hisse-i Ahmed veled-i İbrahim, mülâzım-ı kal’a-i mezkûr” (Adı geçen kalenin mülazımı İbrahim oğlu Ahmed’in hissesi) biçiminde açıklanmış ve altına sırasıyla vergi mükellefleri yazılmıştır:

Sevinçbeg oğlu Abdurrahman, caba
Bulmuş oğlu İbrahim, ekinlü
Ahmed oğlu Mehmed, ekinlü
Adı geçen Mehmed’in oğlu Ümmet, ekinlü
İbrahim oğlu Ahmed, mücerred.

Listenin sonunda yer alan İbrahim oğlu Ahmed, kaynağın özgün ifadesiyle *mücerred*’dir. *Mücerred*, bekâr demektir. Bekârlar, dönemin kanunlarına göre vergiden muaftır.

Abdurrahman, *caba* olarak nitelendirilmiştir. *Caba*, evli fakat *ekinliği* olmayan, dolayısıyla kendi adına tarım üretimi yapmayan, ailesinin yanında oturan kişileri belirlemek için kullanılan bir tabirdir. *Kanunu Kadim*’e göre zayıfların himaye edilmesi güzel bir iş olduğundan, zaman içinde değişmiş olmakla birlikte, bunlardan diğerlerine nazaran daha düşük *resim* alınmaktaydı (Yediyıldız 1985: 74-75).

Mehmed, Ümmet ve Ahmed ise *ekinlü* statüsündedirler. Bunlar, yarım çiftlikten daha az yer eken kişilerdir. Bu *Defter*’e göre *caba* ve *ekinlü*’lerin ortak adı *bennâk*’tir. Ödeyecekleri resimler beraber hesaplanmıştır. Ekinlülerinki genelde on iki ya da on üç akçe olarak gözükmektedir. Cabaların resimlerinin ise açık olmamakla beraber köyden köye oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci hisse, *Hoşkadem oğlu Ali*’nin hissesidir. Kendisi, tımar beyliği dışında, atı ile birlikte sefere çıkan bir *müselleme*, yani askerî görevlidir. *Defter*’deki ifadeyle,

⁸ *Mülâzım*, Arapça *mülâzemet* (ayrılmamak, devam etmek) kelimesinden gelmektedir. Bu da *lüzum* (ayrılmamak, gerekli olmak) mastarından gelir. *Mülâzım*, bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse demektir. Osmanlı askerî terminolojisinde teğmen anlamına geliyordu. Osmanlı ilmiye teşkilatında müderris olabilmek için belli bir süre staj yapan medrese mezununa da *mülâzım* deniliyordu (Ayverdi 2011).

⁹ *Müselleme*, Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında barış zamanı tarımla uğraşıp savaşlara *süvârî* olarak katılan ve *yeniçeri* ocağının kurulmasından sonra geri hizmete alınarak sefer esnasında yol açmak, köprü yapmak, top çekmek gibi işlerle görevlendirilen vergiden muaf bir nevi askerin veya askerî sınıfın adıdır (Ayverdi 2011).

“Hisse-i Ali veled-i Hoşkadem, eşküncü müsellemdir” (Yediyıldız-Üstün 1992: 198):

Çelebi oğlu Hacı, hassa, ekinlü,

Celâyir oğlu Ali, ekinlü,

(Bunlar) adı geçen *Hoşkadem Fakı*'nin ortaklarıdır.

Taşoğlu'nun oğlu Mezid'in ortağı Yusuf.

*

Kargu köyünün bu ikinci hissesi, *Hoşkadem oğlu Ali*'nin tımarıdır, diğer bir ifadeyle onun dirliğine dâhildir. Ali, *eşküncü müsellemdir*, yani gerektiğinde sefere çıkmakla görevli bir askerdir. Ali'nin babası *Hoşkadem* ise, aslında *fakı* -kitabî telaffuzuyla *fakih*- yani din bilginidir¹⁰. *Hoşkadem*'in bu yöreye gelen, Kargu'nun belli bir alanını iskân eden ilk kişi olma ihtimâli çok büyüktür. Hatta bunun kesin olduğu bile söylenebilir. 1455'te hayatta olmadığı anlaşıyor. Ama oğlu Ali, tımar beyidir ve *müselle* denen askerî sınıfa mensuptur. Burada Hacı ve Ali, *Hoşkadem Fakı*'nın *şerikleri* / ortaklarıdır. Birlikte gelip buraya yerleşmişlerdir. *Müselle* oldukları için birisi sefere çıktığında diğeri köyde kalarak tarım işleriyle uğraşmakta ve sefere çıkanın masraflarını karşılamaktadır. Hacı'nın *hassa/özel* çiftliği vardır. Kendisi sefere çıktığında, yerini ortağı işletiyor demektir.

Hoşadem'in oğlu Ali'nin tımarı olan bu ikinci hissenin üçüncü kişisi Yusuf'da, ilgi çekici bir şahsiyettir. Taşoğlu'nun oğlu Mezid'in *şerikidir*. Mezid, Kargu'nun komşu köylerinden birisi olan ve daha sonra yakından inceleyeceğimiz *Taşoğlu Köyü*'nde oturmaktadır. Kendisi *müsellemdir*. Demek ki, Mezid ile sırasıyla sefere çıkmaktadırlar. *İkinci hisse dâhilinde bahsettiğimiz bu üç kişi, ra'yyet rüsumundan ve diğer vergilerden muaftır*.

Kargu köyünde, baba oğul iki kişi daha vardır: Yenice oğlu Mihmad ve onun oğlu Halil. Bunlar *Defter*'e *el-mevkûfiye* diye kaydedilmiştir. Her hangi bir sebeple boş kalan yerlerin yeni bir beratla tevcihine kadar geçen zamanki gelirine *mevkuf*, bahse konu yerlere tasarruf ederek söz konusu vergiyi ödeyen kişilere de *mevkûfiye* denilmektedir (Yediyıldız 1985: 78). Kargu köyündeki biri *ekinlü* diğeri *caba* olan baba oğul bu iki kişinin vergileri, Kâtip Ömer'in oğlu Abdi'nin dirliğine gelir kaydedilmiştir. Muhtemelen beratları da bu vesileyle verilmiştir.

Bu duruma göre, *Kargu Köyü*'nde, Fâtih döneminde ayrı iki küme hâlinde *on hane* oturuyor demektir. Bunlardan beşi, bugünkü Beylerli Köyü'nün mahallesi olan *Kargı*'nın bulunduğu yere, yani yukarıda belirttiğimiz Beylerli ve Eceli dereleri arasında yükselen dağ sırtının güney doğusunun zirveye yakın kesimine yerleşmiş olmalıdırlar. Diğer beş hane ise, söz konusu zirvenin kuzey batısında, *Kargı*'nın tam

¹⁰ 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre (Yediyıldız-Üstün 1992), Hacımiroğullarının kurduğu köylerin ekseriyetinde fakılar bulunmaktadır. Kültür tarihi açısından bu çok önemlidir. Gazzalî (öl. M. 1111)'nin, yaşadığı dönemde dinî bilgiler açısından insanların, özellikle Arap Bedevileri, Kürtler ve Türkmenlerin durumunun çok vahim olduğunu hatırlattığı, her mescit, mahalle, köy ve beldede fakih birinin bulunarak insanlara dinini öğretmesinin zarurî olduğunu vurguladığı nakledilmektedir. Beş altı yıl Şam'da Nizamiye Medresesi'nde baş müderrislik yapan Gazali, sonra doğduğu topraklara Tus'a döner. Evinin bir yanına *fakihler için medrese*, diğer yanına *tasavvuf talimleri için tekke* yaptırır. Fakı konusunda bkz. Gel 2009: 93-116; Koca 2002: 73-131.

arkasında, ancak Kargı'ya göre zirveden biraz daha aşağıda, daha sonra 1642'de *Hoşkadem* adını alacak olan köyün merkez mahallesinin bulunduğu yere iskân edilmiş olmalıdırlar. Burası fetihden itibaren, yukarıda bahsettiğimiz *Hoşkadem* adlı şahsın hissesinden dolayı, *Hoşkadem*'in kendisi, çocukları ve ortaklarının oturduğu *mahalle* olması hasebiyle halk arasında *Hoşkadem* diye adlandırılmış olmalıdır. Ancak müstakil köy olmadığı için, köy adı olarak bu dönemde henüz yazıya geçmemiştir.

1455-1613 yılları arasında incelediğimiz yerlerin yer adları hemen hemen aynıdır. Söz konusu bu alan, Habsamana (Gölköy) Niyabeti ile Fidaverende (Aybastı-Kabataş) Bölüğü arasındaki sınır bölgeleridir. Bu bölgede yer alan köylerden Belenköy, Karay, Kargu, Taşoğlu ve Depeköy, Habsamana'ya bağlıdır. Ecelü, Borta, Akfatma, Ayanikide-i Küçük, Ayanikide-i Büzürk, Kıranköy, Sevdeşlü vs. ise Fidaverende Bölüğüne bağlıdır. Bu yüz elli sekiz yıllık dönemde yer adlarında pek bir değişiklik olmamıştır. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğunda klasik *Tahrir Defterleri* dönemidir. Bilindiği üzere bundan otuz yedi sene sonra, 1642 yılında *Avarız Tahriri* yapılmıştır ki, buna ait *Defter* de yayınlanmıştır (Öz-Acun 2008).

Bu *Tahrir* ile birlikte bölgede yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Fidaverende adı kaybolmuş, onun yerine Aybastı Kazası kurulmuştur. Habsamana da kaza olmuştur. Buraya bağlı olan Belenköy, Karay ve Depeköy Aybastı sınırlarına dâhil edilmiştir. Fidaverende (Aybastı)'ye bağlı olan Karahasan, Hülür, Çıkırık, Alanyurt, Çağat ve Bagabend ise Habsamana'ya verilmiştir. Zaten bu iki bölge zaman zaman tek idari birim haline getirildiği gibi bazen da ayrılmıştır.

Dikkat çekici hususlardan birisi de bazı köy adlarının kaybolup yenilerinin ortaya çıkmasıdır. *Hoşkadem* köyünün tarihi açısından önemli olan husus yukarıda anlatmaya çalıştığımız 1613 yılında kırk hane olan Kargu köyünün, 1642 tarihli *Avarız Defteri*'nde isminin geçmemesidir. Yerlerini somut delillerle tam olarak ispat edememekle birlikte, önceki *Tahrir Defterlerinin* bağlamı ve mantığı gereği, sırasıyla Kargu'nun güney batısına doğru sıralanmış olduğunu düşündüğüm Ayangide-i Büzürk, Ayangide-i Küçük, Kıranköy, Taşoğlu ve Elekçi köyleri de *Avarız Defteri*'nde yoktur. Buna mukabil Kargu ve diğer köylerin kapsadığı alanda iki önemli ve yeni köy ortaya çıkmıştır: *Hoşkadem* ve *Beylerli*.

*

Hoşkadem'in, bölge fâtihterinden *Hoşkadem Fakı*'nin adından gelmiş olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu yukarıda anlatmıştım. Kargu'ya bağlı bir mahalle olduğu anlaşılan *Hoşkadem*, 1642'de müstakil köy haline getirilmiştir. Kabataş İlçesi'nin Mahallesi yapılıncaya kadar da bu statüsünü korumuştur. Henüz kesin tarihini bilemediğimiz bir dönemde Tepeköy, *Hoşkadem*'e bağlanmıştır. Zaman içinde, Kurdevyanı, Köprüönü, Karabayır ve Kadıgil mahalleleri kurularak *Hoşkadem* büyümüştür. Köyde, *Hoşkadem* denilince köyün merkezi olan, kadimî *Hoşkadem* yerleşkesi akla gelmektedir.

*

Burası benim nazarımda dünyanın merkezidir; çünkü, benim doğup büyüdüğüm, çocukluk yıllarımı geçirdiğim yerdir *Hoşkadem*!.. Okulların tatil olduğu dönemlerde, gençlik yıllarımı geçirdiğim yerdir!... Hiçbir zaman unutmadığım, elli senedir, en az her yıl bir kere ziyaret ettiğim kutsal bir mekândır... Atalarımızın altı

yedi yüz yıl önce, Türkistan'dan gelip fethederek imana getirdiği ve Türk yurdu hâline dönüştürdüğü huzurlu bir coğrafyadır burası... Maharetli bir sanatkârın fırçasından çıkmış ve Canik dağlarının zirvesine yakın bir yamacına asılmış bir tablodur Hoşkadem... Bu yamacı kaplayan ormanlarında esen meltemin harekete geçirdiği ağaç yapraklarının hışırtısı ve derelerdeki şelalelerden yansıyan su seslerine karışan bin bir çeşit kuş nağmesinin oluşturduğu senfoninin çalındığı bir orkestradır Hoşkadem... Daha da önemlisi, asırlar boyu, bu köyde yaşayan atalarımızın ve dedelerimizin, yakın zamanda da, anamın ve babamın ebedî dünyaya uğurlandığı aydınlık yola açılan tünelin giriş kapısının bulunduğu yerdir Hoşkadem... Nasip olursa ben de ebediyet yolculuğuna bu kapıdan başlamak isterim...

*

Beğlerli adı da, bölgenin fâtihtlerinden biri olan ve oğlu Osmanlılar zamanında tımar beyi olarak görevlendirilmiş bir şahsiyetin adından gelmektedir. 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde, Aya Nikide-i Büzürk adlı köyün *Beğler oğlu Ahmed*'in tımarı olduğu yazılıdır (Yediyıldız-Üstün 1992: 221). Kendisinin bu köyde *kadimlik çiftliği* bulunmaktadır. Yine aynı köyde, *Beğler oğlu Mehmed* adlı birisinin de *kadimlik hassa çiftliği* mevcuttur. Elekçi köyü de bu Mehmed'in tımar hisseleri arasındadır (Yediyıldız-Üstün 1992: 213). Ahmed ve Mehmed kardeşlerdir. Öyle anlaşıyor ki, köye ilk yerleşenlerden birisi, *Beğler adındaki bu şahsiyettir*. Köyde kendisine *fetih hakkı*¹¹ olarak çiftlikler verilmiştir. Bu çiftlikler daha sonra oğullarına miras olarak kalmıştır.

Öyle görünüyor ki, 1642'ye kadar, köye ismini veren *Kargu (Ateş Kulesi)* stratejik önemini kaybetmiştir. Dolayısıyla bu tarihteki yeni düzenlemede, Kargu, Ayangide-i Büzürk, Ayangide-i Küçük, Kıran ve Taşoğlu birleştirilerek, yeni köyün adı, fâtihinin adına izafeten *Beğlerli* yapılmıştır. Yabancı adlar tamamen kaybolmuştur. *Kıran* kelimesi, *Kıran Yol* ve *Kıran Tepesi* olarak hala yaşamaktadır. 1/25.000'lik *Türkiye Haritası*'nda, Kuzköy'ün güneyinde bir Kıran Mahallesi görülmektedir ama burası, -Kargu sırtlarındaki eski Kıran köyden farklı- daha sonra ortaya çıkan bir yer olmalıdır diye düşünüyorum. 1455-1613 yıllarındaki Kargu Köyü, *Beğlerli*'nin bir *mahallesi* olarak varlığını bugün de korumaktadır. Bundan başka kaybolan köylerin yerlerinde, Cinali, Talmanlar, Varıcı, Eğcıl, Resuloğlu ve *Alıfakı* mahalleleri ortaya çıkmıştır (Bkz. 1/25000 ölçekli Harita).

Kargu denilen *Ateş Kulesi*'nin yerini tam tespit edebilmek için burada 1455 *Defteri*'ndeki Taşoğlu ve Kıranköy köyleri üzerinde de kısaca durmamızda fayda vardır. Bugün Kargı mahallesinin doğusunda 1012 metre yükseklikteki bir mevkiye *Alıfakı Mahallesi* bulunmaktadır. Bu mahallenin kuzeyinde haritalarda *Fırınçayırı Tepesi*, halk arasında ise *Taşlık Tepesi* denilen yer mevcuttur. *Alıfakı Mahallesi*'nin güney doğusunda 1036 metre yüksekliğindeki yer ise *Kıran yolu Tepesi* adını

¹¹*Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*'nde şöyle bir olay anlatılır : “Seyyid Rüstem, sultan tarafından kendisine bir senet ile bahşedilen bölgede bir süre riyâzat yaptıktan sonra tekkesi için tarla açmak üzere ağaçları kırmaya başlayınca o yörenin beyi bunu duyar ve rahatsız olur. Gelip dervişe ne hakla kendi bölgesindeki arazide böylesine işler yaptığını sorduğunda Rüstem Gazi'nin cevabı ilginçtir: ‘Bu yer benim mülkümdür..... *kılıncım ile feth eylediğim yerdir*’” (Yıldırım 2007: 53).

taşınmaktadır (Bkz.1/25000 ölçekli Harita). 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'ndeki Kıranköy adlı yerin, yukarıda bahsettiğimiz Kıranyolu Tepesi'nin güney-batısında bugünkü *Alifakı Mahallesi* olabileceğini düşünüyorum. *Fırınçayırı / Taşlık Tepesi* civarında ise büyük ihtimalle Taşoğlu köyü vardı. Bu varsayımları 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'ndeki verilerden hareketle ileri sürebiliyoruz.

1455 Tarihli *Tahrir Defteri*'nde Kıranköy hakkındaki tanım şöyledir: “Karye-i Kıranköy. *Nur Oğlanları Yeri*'dir. Müsellemlerdir. 13 Nefer” (Yediyıldız-Üstün 1992: 222). Bu kayıttan anlaşıldığına göre, Kıranköy'de *Nur Oğlanları* denilen on üç aile yaşıyor. 1455'te statüleri müsellemler yani atlı askerdir. Dolayısıyla vergi vermiyorlar. Çağrıldıklarında bir kısmı sefere çıkıyor. Geride kalanlar da bunların masraflarını karşılamak üzere tarımla uğraşıyorlar ve üretim yapıyorlar. Bu görev Osmanlıların onlara yükledikleri bir sorumluluktur. Bu metin Kıranköy'ü “Nur Oğlanları Yeri” olarak tanımladığına göre, Osmanlılardan önce, Hacıemiroğulları Beyliği döneminde burada demek ki “Nur Oğlanları” denen bir grup insan oturuyormuş. Kimdir bu *Nur Oğlanları*? Bilindiği üzere *nûr*, Arapça bir kelimedir. Gözle görülen aydınlık, maddî şeyleri görmeye yarayan ışık, ziya; ya da kalp gözüyle idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddî olmayan hususlarda basiret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan manevî ışık anlamlarına gelmektedir. Aynı zaman da Allah'ın isimlerindendir. Oğlan ise, erkek çocuk; yetişkin erkek, delikanlı; Osmanlılarda *gulâm*, savaşta alınan erkek tutsakların bir bölümü; tımar sahiplerinin savaş zamanı birlikte götürdükleri savaşçılar; Selçuklularda aylıklı asker gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin çoğulu olan oğlanlar ise, hizmetkârlar, taife, hademe, ahali, uşaklar, birinin veya bir şeyin hizmetinde bulunanlar demektir (Tulum 2011). “Nur Oğlanları” ifadesini -bu bağlamda değerlendirdiğimiz zaman-vaktiyle Hacıemiroğulları Beyliği döneminde, bunların Kargu (Ateş Kulesi)'da görevli olan ve ışıkla haberleşmeyi sağlayan gözcüler ve hizmetliler olduklarını düşünmek mümkündür¹². Dolayısıyla hemen kulenin yakınında iskân edilmişlerdir. Osmanlılar da bunları yine müsellemler/atlı asker olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Yukarıda Nur Oğlanlarının yeri olan Kıranköy'ün, bugün Beylerli'nin *Alifakı Mahallesi* olabileceğini belirtmiştim. Bu varsayımın dayanağı şudur: 1455'te Kıranköy'de oturan on üç müsellemden ikisi, *Ali Fakı* oğlu Hasan ve kardeşi İsmail'dir. Kaynağımızın bağlamına ve mantığına göre, daha önce de başka vesilelerle belirttiğimiz üzere, bölgede yer adları genelde 1455 tarihinde buralarda yaşayanların babaları veya dedelerinin adını taşıdığına göre, Beğlerli'nin kuruluşuyla birlikte -Kıran adı sadece Kıran yolu ve tepesini belirlemek üzere yaşatılırken, belki de nüfusu azaldığı için- Kıranköy mahalleye dönüştürülerek adı da Hasan ve İsmail'in babaları Ali Fakı'nın adıyla anılmaya başlanmış olmalıdır (Yediyıldız-Üstün 1992: 222)¹³.

¹² Bu “Nur Oğlanları”, 14. Yüzyılda Anadolu'nun dinî tarihi içinde yer alan Kalenderîler bir tayfasından ve “Işık” denilen guruplardan da olabilir (Kalenderîler hakkında bkz. Ocak 1992). Hem “Işık” hem de Kargu görevlisi olmaları da pekâlâ mümkündür.

¹³ Kıranköy'de 1455'te on üç müsellemden başka bir de sonradan gelip yerleşen Sandal oğlu Resûl vardır. Öyle anlaşıyor ki bu aile Kıranköy içinde daha müstakil bir yere yerleşmiştir. Vergisini mukataa/kesim usûlüyle vermektedir. Bugün Kıranköy'ü de içine alan Beğlerli'de bir de Resuloğlu Mahallesi vardır. Kanaatimize göre, bu mahallenin adını burada bahsettiğimiz Resûl'den almış olabileceği varsayımı üzerinde de durulabilir (Yediyıldız-Üstün 1992: 223).

1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde varolan fakat 1642'de kaybolan Taşoğlu köyüne gelince, burasının da Kargu ve Kıranköy'e çok yakın olan Taşlık Tepe ve civarında yer almış olması çok büyük bir ihtimal dâhilindedir. Fâtih dönemi *Tahrir Defteri*'nde Taşoğlu köyü şöyle tanımlanmıştır:

"Karye-i Taşoğlu, yurd-ı evlâd¹⁴-ı Taşoğlu. Mezkûr oğlanlarıdır. Eşkûncü müsellemlerdir. Birü birüsi ile yamak olup birüsi eşe. 10 nefer". (Yediyıldız-Üstün 1992:198).

Bu cümlelerin bugünkü anlamı şudur: Taşoğlu köyü, Taşoğlu'nun soyundan gelen kişilerin (evlâd)¹⁵ yurduudur. Köyün adı, kurucusu Taşoğlu'ndan¹⁶ geliyor. Burada yaşayan on hane Taşoğlu'nun hem çocukları ve akrabaları hem de onun yanında çalışan, ona bağlı kişilerdir (oğlanları).

Mezid ve Hasan, Taşoğlu'nun oğlu; Mehmed ve Mustafa ise Mezid'den torunudur. Hasan, kardeşi; Halil ise Hasan'dan yeğenidir. Diğer beş kişi ise, *Hoşkadem*'in oğullarıdır: Yusuf, Ali, Hamza, Bayezid Fakı ve Hacı. Oturdıkları yer kendi yurtlarıdır. Müsellemlerdir ve vergi vermemektedirler. Çağrıldıklarında sefere çıkmaktadırlar (eşkûncü). Yarısi sefere giderken diğer yarısi yamak olarak köyde kalmakta, diğerlerinin masraflarını karşılamaktadırlar. Buradaki *Hoşkadem*'in, yukarıda bahsettiğimiz *Hoşkadem* ile aynı kişi olup olmadığı tartışılabilir. Yukarıda *Hoşkadem* yerleşkesinin, yani *Kargu*'nun *ikinci hissesinin*, *Hoşkadem* oğlu Ali'nin tımarı olduğunu belirtmiştik. Taşoğlu köyünde *Hoşkadem*'in oğlu Ali vardır. Bu iki Ali de aynı kişi olabilir. Yine yukarıda bahsettiğimiz üzere, *Hoşkadem* yerleşkesindeki Çelebi oğlu Hacı ve Celayir oğlu Ali, adı geçen *Hoşkadem Fakı*'nın *şerikleri/otaklarıdır*. *Defter*, "Hisse-i *Hoşkadem* oğlu Ali, eşkûncü müsellemler" derken, *Hoşkadem*'i *fakı* olarak belirtmediği halde, hemen altında Çelebi oğlu Hacı ve Celayir oğlu Ali'yi tanıtırken "*mezkûr Hoşkadem Fakı'nın şerikleridir*" demektedir ki, başka yerde bir *Hoşkadem Fakı* olmadığına göre, buradaki "*mezkûr*" (adı geçen) atfindan dolayı, tımar beyi ve müsellemler olan *Hoşkadem*'in aynı zaman da *fakı* olduğunu anlamaktayız. Zaten *Hoşkadem* yerleşkesi ile Taşoğlu köyü arasında başka ilişkiler de vardır. *Hoşkadem* yerleşkesinde oturan Yusuf da,

¹⁴ Evlâd, Arapça veled kelimesinin çoğul şeklidir. Türkçede tekil gibi de kullanılır. Bir anne baba için kendi oğulları veya kızlarını ifade eder. Ayrıca birinin soyundan gelen kimseler, soysop, sülâle anlamına da gelmektedir ki buradaki manası odur (Ayverdi 2011).

¹⁵ Evlâd, Arapça veled kelimesinin çoğul şeklidir. Türkçede tekil gibi de kullanılır. Bir anne baba için kendi oğulları veya kızlarını ifade eder. Ayrıca birinin soyundan gelen kimseler, soysop, sülâle anlamına da gelmektedir ki buradaki manası odur (Ayverdi 2011).

¹⁶ Şahıs adı olarak "Taşoğlu" ender rastlanan isimlerden biridir. 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Taşoğlu adında iki kişi daha vardır. Birisi Ulubeğ'in Mağara köyündedir ve burada olduğu gibi baba adı yazılmamıştır. Cüllâh (çul dokuyan, çulha) olarak mesleği belirtilmiştir (Yediyıldız-Üstün 1992: 342). İkincisi ise Fermûde'nin Gedüklü köyündedir. Bunun da baba adı yoktur. Kendisi saraçtır, yani at takımları yapıp satmaktadır. Vergisini mukataa/kesim usulüyle ödemektedir (Yediyıldız-Üstün 1992: 137). Çorum Sancağı Bayadözü Kazasında da 1456'da bir Taşoğlu köyü bulunmaktadır. Bu köyde oturanlar Banyalyüzü Bölüğü Cemaati'ne bağlı Moğol Tatarları Cemaatine mensuptur (Halaçoğlu 2009: 239). Taş kelimesinin dış, taşra, gurbet anlamına da geldiğini biliyoruz. Bu veriler çerçevesinde bu Taşoğlu adlı kişilerin çevredeki diğer insanlardan farklı bir boydan geldikleri ve dolayısıyla onların bu kişileri dışarıdan gelen yabancı olduklarını belirtmek için Taş/Dış-oğlu lakabını taktıkları ve artık bu şekilde anılmaya başladıkları düşünülebilir. Onların buralarda tutunabilmelerinin sebebi de belli bir meslek icra etmelerine bağlı olabilir.

Taşoğlu'nun oğlu Mezid'in şerikidir.

Anlattığımız bütün bu ilişkiler, Hoşkadem yerleşkesi ile birlikte buraların da aynı aileden kişilerin elinde olduğunu, bunların, *müsellem*, *tımar beyi* ve *fakı* olduklarını göstermektedir. 1642 düzenlemesinde ve sonrasında, Kargu'nun (*ateş kulesinin*) *olduğu yer*, *Alıfakı Mahallesi* olarak adlandırılmış, Kargu köyken mahalle yapılmış, eski yabancı adlar yerine halk arasında söylenen Türkçe adlar yazılı hale getirilmiştir.

*

Kargu denilen ateş kulesinin yerinin tam olarak tespiti için 2017 yılı Ağustos ayının son gününde bölgede bir saha araştırması yapmış bulunuyoruz¹⁷. Ekibimiz, yukarıda bahsettiğim zirvede bulunan Kıran Yol üzerindeki Kıran Düzü'nde toplandı. Burası Hoşkadem ve Beylerli arasında bir alan. Aşağı yukarı yedi sekiz dönümlük bir yer. Meşe ağaçlarıyla dolu... Beylerli Mezarlığı adıyla anılan bu yer, aslında bölgenin ilk Türk mezarlıklarından birisi... Gülbahçe'ye giden yol ile ikiye bölünmüş vaziyette... Bütün yıkımlara ve aşınmalara rağmen yüzlerce mezar taşı günümüze kadar ayakta kalabilmeyi başarmışlardır. Bunlardan bir kısmı belli özelliklerini hâlâ korumaktadırlar...

Bulunduğumuz Kıran Düzü'nden Gülbahçe'ye giden yol (Kıran Yol) üzerinde ilerliyoruz. Kargı Tepesi'ne çıkan patika yolun başlangıcında bir düzlüğe rastlıyoruz. Buranın adı, Çileklik'tir. Beylerli Derneği Başkanı Âdem Alkaptan, Hoşkadem-Kargı arasındaki zirveye *Maşat* adı verildiğini belirtiyor. Meşhed'in halkın ağzında "*maşad*"a dönüştüğü anlaşıyor ve *şehitlik* anlamına geliyor. Burası Hoşkadem'in en yüksek kesiminde Velahmedoğullarının / Veliahmedoğullarının evlerinin biraz daha yüksekindeki sırtta yer almaktadır. Velahmedoğulları Beylerli'den Hoşkadem'e göçen ailelerdendir. Hoşkadem'in mahallesi olan Tepeköy'de Velioğulları / Velioğulları sülalesi yaşamaktadır. Bu ailelerin yöredeki eski zaviyelerle alakası olabilir.

Söz konusu Çileklik Düzlüğü'nde Beylerli Köyü'nden Salim Ergül de şunları anlatıyor: "Bu düzlükten başlayan ve kuzeye doğru uzanan şu bahçe yolu istikametinde kuzeye doğru baktığımızda, sol taraftaki zirveye *Taşlık Tepesi*, sağ taraftaki zirveye *Kına Tepesi*, onun yüz metre ötesindekine *Kız Tepesi*, ondan sonraki tepeye de *Ana Tepesi* derler. Bunları bize babam dâhil önceki nesiller anlatırdı. Çocukluğumda bu tepeler çevresinde hayvan otlatır ve arkadaşlarla oynardık. Çileklik düzlüğü de denilen *Maşat*'da, adam boyu mezar taşları vardı. Taşların üzerine çıkardık. Ana Tepesi'nde birçok küp parçaları buluyorduk. Bu tepede üzerine çıkılması çok zor büyük bir kiraz ağacı da vardı. Buraya da *Maşad* / *şehitlik* denilmekteydi. Bu şehitliğin kible tarafındaki tepenin adı Düz Tepe idi". Büyük ihtimalle burası Kargı ve Hoşkadem'in fetih yıllarından kalan *şehitliği* ve

¹⁷ Bu araştırmaya, Kabataş Belediye Başkanı Yakup Yılmaz, emekli Müftü Şemsettin Yediyıldız, Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Asım Yediyıldız, Samsun Vaizlerinden Cevdet Yediyıldız, Beylerli Muhtarı Turan Batır ve İstanbul'da bulunan Beylerli Köyü Derneği Başkanı Âdem Alkaptan ile beraber başladık. Daha sonra bizlere Beylerli köyünden Salih Ergül'ün oğlu Salim Ergül, Kabataş'ın Emirli Mahallesinden Salahattin Emilli, Belen Köy'den Aydın Belen, aynı köyden Selim Belen, İbrahim Belen ve Mehmet Aydın da katıldılar. Daha sonra Belenköy'ün sosyal tesislerine gittik. Orada kırk elli kişi ile de sohbet ettik.

kadimî mezarlığı olmalıdır.

Salim Bey ve arkadaşlarından öğrendiğimize göre, 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde (Yediyıldız-Üstün 1992: 223) geçen Bagabendlü yer adı Hapan civarında Bağnut'a dönüşerek; Hanut Köyünün ise (Yediyıldız-Üstün 1992: 185), Alpagöz'ün bir mahallesinin adı olarak varlıklarını sürdürdükleri anlaşılıyor. Yöreyi iyi bilen bu tanıklarımız, ayrıca Karay'ın Mağara bölgesinde *Düdüklük Tepesi*'nde bir tarihî eski *şehitliğin* bulunduğunu da ifade ediyorlar.

Buradan Karay, Belen ve Hoşkadem arasındaki zirvede bulunan Gülbahçe Mezarlığına geçiyoruz. Çocukluğumda (1951-1959) Hoşkadem'den ilk ve ortaokulu okuduğum Gölköy'e atla veya yaya olarak giderken her sene en az dört beş kez geçtiğim bir mekândı bu mezarlık. Hoşkadem yokuşunu çıktıktan sonra burada tarihî mezarlığın bende uyandırdığı manevî ürperti ve birkaç asırlık devasa ağaçların gölgesi ve yaprak hışırtılarının yarattığı huzur ve dinginlik içinde biraz soluklanırdık. Belen'den Tazvara'ya iner; ırmakları ahşap köprülerden veya bazen de soyunarak suların içinden yürüyerek geçtikten sonra Ahmetli yokuşunu tırmanır, yeni bir zirveye varırdık. Oradan tekrar bir vadiye iner, Çatak ve Çetilli'den geçer, Gölköy ilçe merkezine ulaşırdık. Son bir iki aya kadar Gülbahçe Mezarlığı'nın ulu ağaçları ve manevî havası olduğu gibi varlığını koruyordu... Maalesef, burası da diğer mezarlık ve şehitlikler gibi, ihaleyle satılmıştır. Ve tek ağaç kalmamacasına çırılçıplak anlamsız harabe yerler haline dönüştürülmüşlerdir... Neyse ki, kadastro çalışmaları sırasında, mezarlık değil de orman alanı olarak kaydedilen Beylerli'nin tarihî Mezarlığı, bu sayede kıymından kurtulmuştur...

Gülbahçe Mezarlığı'nda Salahattin Emilli, şimdi yok edilmiş olan birkaç asırlık bir meşenin dibinde yatan bir zatı anlatıyor. Buna *evliya* derlermiş. Bu evliya mezarının baş ve ayak taşlarının tepeleri kavuk biçiminde yuvarlaklığını hâlâ koruyor... Halk burada yatan zatın *evliya* olduğunu, eskiden çok ziyaret edildiğini anlatıyor... Salahattin Emilli'nin babası Salih Emilli de yıllarca önce bana yukarıda da belirttiğim gibi ateşle haberleşme sisteminin bir parçası olarak burada bir zaviyenin bulunduğu ve bu yatırda Şeyh Ali'nin yattığını anlatmıştı... Gülbahçe Evliyası sadece cumartesi günleri ziyaret edilirmiş. Salih Emilli bu görevi ömrü boyunca yapmış... (Salim Belen).

"Gülbahçe Evliyasının olduğu yer, Tapu'da Düz Türbe adıyla kayıtlıdır. Mağara yanı buraya çok yakındır. Düz Türbe'nin arka tarafında bir armut bahçesi vardı. Buraya Bahçeli denilirdi. Mağara da hemen buranın arkasında idi. Mağarada yeraltı evlerinin olduğu anlatılıyor. Ağaçlarla örülmüş mahzenler var. Yine burada Yapupuarı denilen bir su bulunuyordu. Eski yapılar da mevcuttu. Evliyanın altına doğru Alaniçi adında bir yer vardı (Aydın Belen). "Gülbahçe Mezarlığında, kitabeli mezar taşları vardı. Son yirmi sene içinde bunlar kayboldu" (Mahmut Aydın).

Buradan hareketle Belenköy'e indik. Bizi orada Belenköy sâkinlerinden otuz kırk kişi bekliyordu. Köye bir sosyal tesis yapılmış. İki katlı bir yapı... Zemin kat yemekhane olarak düşünülmüş. Birinci kat ise düğün salonu olarak tasarlanmış...

Burada çok heyecanlı genç bir grup insanla karşılaştık. Aralarında üniversite mezunu, mühendis olan gençler de var. Köylerindeki evliyanın türbesini yaptırmak istiyorlarmış. Salahattin Usta ile konuşmuşlar. Ondan yardım talep etmişler. Salahattin Usta bu işlerde tecrübeli. 1990'lı yıllarda Kuzköy'de Şit Abdal türbesini yapan kişi. Bu tecrübesinden dolayı kendisi, gençlere bu işin rastgele

yapılamayacağını; öncelikle konunun ilmî açıdan incelenmesi gerektiğinin şart olduğunu; Kuzköy Türbe-Müzesi'nin böyle bir araştırmaya dayandığını anlatmış... Kendilerini benimle görüştürme vaadinde bulunmuş... Benim yörede araştırma yapmakta olduğumu duyunca da Belenköy'de sosyal tesiste toplanmışlar. Haberleştik ve buluştuk...

Her şeyden önce onların bana anlattıklarını burada kısaca özetlemek uygun olacaktır: "Tahtasamanlık'ta bir evliya var. Huy tutanlar sabah namazında bu evliyaya gelirlerdi. Para ve ekmek bırakırlardı. Dua ederlerdi. Burada beş metre çapında bir gürgen ağacı vardı. Birisi bu ağacı 1980'lerde yıktı. Kendisi de bir hafta sonra öldü" (Aydın Belen). "Kıran-samanlık'ta da bir Evliya Tepesi vardır" (Selim Belen).

İbrahim Belen gençliğinde katıldığı bir yağmur duasını anlatıyor: "Kurak havanın uzun sürdüğü çok sıcak bir yaz günü, Evliya Tepesi'nin biraz aşağısında, Kıran-Samanlık (Harman Yanı) denilen yere yağmur duasına çıkmıştık. Benim yanımda Bağnut Hatibi ve Salih Emilli de vardı. Biz arkadaşlarla birlikte dört beş tane öküz kestik. Biz yemek hazırlarken bir taraftan da yağmur duası yapılıyordu. Gökten öylesine bir yağmur boşandı ki anlatamam. Bu dua sahnesinden hatırımda kalan bir olay da, 'Ya Allah!' diye zikir yapan birisinin Evliya'nın üzerinde bayılmasıdır. 'Dokunmayın bana' dedi, 'mübarek beni sıkıştırıyor!'. Yağmur öylesine şiddetlendi ki, buraya toplanan yüzlerce kişi, hazırlanan yemeği yiyemeden dağıldılar".

"Kuzköy'den Sapçaköy'e (Gülpınar) geçerken yol üzerinde Çöp Evliyası vardı. Yolcular yol boyu giderken topladıkları çahılları Evliya'nın üzerine atarlardı. Buraya Esen Bey Deresi de denilirdi. Belenköy'ün içinde bir tuğla harmanının olduğunu da hatırlıyorum" (Aydın Belen).

"Akfatma'da Şıh Hasan Evliyası vardır". Bu tespiti bize nakleden kişi, söz konusu köyde hayvan yetiştiriciliği yapan Sefer Şıh'tır. Soyadına bakılırsa söz konusu evliya sülalesinin torunlarından biri olmalıdır¹⁸.

Hoşkademliler de kendi köylerinde bir evliya bulunduğundan bahsetmektedirler.

¹⁸ *Trabzon Vilayeti Salnamesi* 1871 (Hz. Kudret Emiroğlu, c. III, Ankara 1993)'nde, Ordu Kazası'nın Aybastı Nahiyesine bağlı Kuzköy'de Şeyh Halil, Akfatma'da Şeyh Hasan ve Şeyhlü Karyesinde Şeyh Kutludoğmuş'un medfun bulunduğu belirtilmektedir (s.181). 1874 (VI/129), 1875 (VII/148), 1876 (VIII/306), 1878 (X/175), 1879 (XI/188), 1881 (XII/194)'de de aynı cümleler tekrar edilmektedir. Akfatma, 1455'te Yörgüç Paşa'nın adamlarından Togan'ın tımarıdır. "Kadimlik yurdlarına eşkünci olan müsellemler" vardır (Yediylidiz-Üstün 1992: 218. 1485'te tımar olarak İsa Kethüda'ya tahsis edilmiştir. Yine sekiz kişilik bir müsellemler gurubu mevcuttur (Yediylidiz-Üstün 2002: 69-70). 1547 tarihinde yazılan *Tahrir Defteri*'nden, son elli yıl içinde Akfatma'da Bektasoglu Derviş Hasan Zaviyesi'nin kurulmuş olduğunu öğreniyoruz. Kuruluş gerekçesi, buraların tehlikeli ve güvenliksiz bir bölge olması hasebiyle bu tehlikeli yerlerin korunması düşüncesidir. Padişahın hükmü gereğince bu yazımda da *Defter*'e kaydedilmiştir. Mâlikâne gelirleri zaviyeye tahsis edilmiştir. Orada bulunan görevliler bu gelirle gelene gidene hizmet edeceklerdir. Zaviye'de buranın kurucusu Bektas oğlu Hasan'dan sonra oğulları Derviş Bayezid ve Emrullah görev yapmışlardır. 1547'deki görevliler ise Bayezid'in oğulları Ali ve Hasan ile amcaları Himmet'tir. (BOA, TD 255: 288a). 1613'te de Zaviye bu sonuncuların çocukları ve torunları elinde idi (BOA, TD 169: 200a). Bu örnekte de görüldüğü gibi, zaviyeler sadece dini kurumlar değildi, sosyal ve kültürel işlevleri vardı.

Hoşkadem Mahallesi'ne çıkmadan önceki keskin dönemecin üstünde Aliefendioğullarının kabristanlığının bulunduğu yerde olduğu söylenmektedir¹⁹. Burası da eskiden ziyaret edilirmiş. Bu tür ziyaret yerlerinin kökeninde bir zaviyenin bulunduğu ve buranın kurucu şeyhinin mezarının zamanla ziyaret yeri haline geldiği bilinmektedir. Hoşkadem Evliyası için henüz arşivlerde böyle bir zaviye kaydına rastlanmamıştır. Bununla birlikte ben, Hoşkadem Evliyası diye anılan bu ziyaret yerinde bölgenin Türkleşmesinde rol oynayan ve köye adını veren Hoşkadem Fakı'nın yatıyor olabileceğini kuvvetle tahmin ediyorum²⁰.

*

Gülbağçe ve Tahtasamanlık'taki evliya mezarlarına gelince, acaba bunların tarihi kökenlerini yakalamak mümkün müdür? Evliyaların kabirlerinin bulunduğu bu iki mezarlık, Karay ve Belenköy yerleşmeleri arasındaki sırta yer almaktadır. Her iki köy de Türk fethi sırasında kurulmuş köylerdir. 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde yer adları geçmektedir (Yediyıldız-Üstün 1992: 194, 196).

Karay Köyü, Hafsamana (Gölköy) Kalesi görevlilerinden Yusuf ve oğlu Pir Ali'nin tımarıdır. Burada on altı vergi mükellefi hane yaşamaktadır²¹. Tımar beyinin yarım çiftliği vardır. "Kadimlik yurdları"nı işleyen ve çağrıldıklarında sefere çıkan (eşen) biri müselleme, biri de yamağı olan iki asker burada yaşamaktadır. Müselleme Menteşe oğlu İbrahim'dir. Yamak ise, Yusuf oğlu Osman... Bunların dışında Karay'da on üç aile daha hayat sürmektedir ki, bunlar devlete vergi vermemekte fakat buna karşılık topluma sosyal, dinî ve kültürel hizmetler sunmuş ve sunmakta olan kişilerdir. Köyde bir cami ve bir zaviye bulunmaktadır. Eskiden camide hatip olarak görev yapmış bulunan Mustafa Fakı'nın yetimleri Ali, Hacı Bayram ve Hamza'dan sosyal yardımlaşma adına vergi alınmamaktadır. Yine 1455'te caminin imamı olan Hüseyin oğlu Yusuf Fakı'dan ve hatibi olan Mısırlı oğlu Ahmed'den, Mehmed oğlu Hâfız Pir Ahmed Fakı'dan da vergi alınmamaktadır. Mahmud oğlu Halil ve Halil oğlu İbrahim de asıl işlevleri belirtilmemiş olmakla birlikte cami görevlileri arasındadır ki, bunlar da diğer cami görevlileri gibi kendi "yurd"larını işleyip geçinmekte ve devlete vergi vermemektedirler (Yediyıldız-Üstün 1992: 196).

"Kadimlik yurdu"nda yaşayan "düşmüş" (emekli) "sipahi" (asker) Ömer oğlu Abdi de muafıflar arasındadır. "Kâtiplik" hizmeti yapmaktadır (Yediyıldız-Üstün 1992: 196).

Ayrıca Karay'da 1455'te yukarıda sözünü ettiğimiz zâviyede Şeyh Sâmit'in

¹⁹ Rivayeti Hüseyin Yediyıldız ve İlhan Akyazı'dan dinledim. Ayrıca Hoşkadem Yatırı bazı kitaplarda da zikredilmektedir. Bkz. Çebi, ty: 44; Ordu 97: 183.

²⁰ Halk fetihle ilgili rivayetler anlatmaktadır: "Bu köy, kan dökülmeksizin fethedildiği için buraya Hoşkadem adı verilmiştir". Yine, "Rivayete göre, Niksar ve çevresinde hâkim olan Melik Gazi, Aybastı topraklarının fethi sırasında yapılan bir çarpışmada çok şehit vermiş. Melik Gazi arkadaşlarının birer birer şehid düştüklerini gördükçe, durumdan çok üzülmüş. — Dursun bu katliam diye haykırmış. Düşmanların mağlup olarak kaçmalarından sonra şehitlerin yattığı bu bölgeye (HOŞKADEM) adı verilmiş. Şehitler de bir arada, Hoşkadem adlı bu topraklara defnedilmişler. Bir süre sonra yöre halkı burasını HOŞKADEM EVLİYALILIĞI veya evliyası diye anmaya ve sıkça ziyarete başlamış" (Çebi, ty: 44). Bu rivayetler de Hoşkadem Evliyası'nın bulunduğu yerde köye adını veren Hoşkadem Fakı'nın yatmış olabileceği varsayımını kuvvetlendirmektedir.

²¹ Bunlardan birisi Resul veled-i Emir'dir (Yediyıldız-Üstün 1992:196). Karay'daki Emirli mahallesinin adı söz konusu bu Emir'den gelmiş olabilir.

çocukları Şeyh Ümmet ve Ahmed zâviyedârlık görevi yürütmektedirler (Yediyıldız-Üstün 1992: 196). Bilindiği üzere zâviyedârlık görevinde bulunan şeyh ve dervişler, kendilerine tahsis edilen yerleri ekip biçmekte, tarım üretiminde bulunmakta ve elde ettikleri mahsulle geleni gidene konuk olarak kabul edip yedirip içirmekte, onların yolculuklarını kolaylaştırmakta ve bölgenin emniyet ve asayişini sağlamaktadırlar. Tabii bunlar herkesten vakıf ve bağışlar yoluyla destek de görmektedirler. Bunlar insanların manevî dünyalarını da aydınlatmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla genellikle bu zaviyelerin ilk kurucularının kabirleri kutsal mekânlar olarak kabul edilmiş ve ziyaret mahalli haline gelmiştir. Daha sonraları buralar *evliya yatır*ı olarak değerlendirilmiştir²².

Ne 1455 *Tahrir Defteri*'nde ne de sonrakilerde Belenköy dâhilinde günümüzde evliya diye adlandırılacak bir ize rastlanmamaktadır (Yediyıldız-Üstün 1992: 194). Ancak Salih Emilli bize, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Gülbahçe'de yatan evliyanın Şeyh Ali olduğunu söylemişti. İnceleme gezimiz sırasında halkın bize birer evliyanın yatırlarını gösterdiği Tahtasamanlık ve Gülbahçe mezarlıkları, Eceli ve Tazvara dereleri arasında yükselen dağın üzerindeki sırtta, Karay ve Belenköy arasındaki sınır çizgisi civarında, bulunmaktadırlar ve birbirlerine çok yakındırlar. Zaviye kuruluşları için Fetih yıllarının stratejisine çok uygun yerlerdir, hatta aynı zaviye yerleşkesinin parçaları olduğu bile düşünülebilir.

Bu açıklamalar bağlamında, öyle zannediyorum ki, Gülbahçe ve Tahtasamanlık'ta halkın bahsettiği evliya mezarlarından Tahtasamanlık'taki *Tahrir Defteri*'nde adı geçen Şeyh Sâmî'te; Gülbahçe'deki ise Salih Emilli'nin rivayeten naklettiği Şeyh Ali'ye ait olduğunun varsayılabilirliğini düşünüyorum. Söz konusu Şeyh Ali'nin adı *Tahrir Defteri*'nde geçmiyor ise de kendisinin Şeyh Sâmî'in soyundan gelen bir şeyh olduğu ihtimali büyüktür. Kanaatime göre, hem Gülbahçe hem de Tahtasamanlık, Şeyh Sâmî Zâviyesi'nin kadimi yurdu olmalıdır. Zaten bu iki mahal birbirine çok yakındır. Kaynağımızın mantıkî örgüsü içinde bir değerlendirme yaptığımızda, halk rivayetlerinde nakledilen evliya isimleri ile 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'ndeki zâviyedâr adları genellikle birbirini tutmaktadır. Eğer bu *Defter*deki şeyhin ve çocuklarının adları sonraki defterlerde de zikredilmiş ise genelde halk onları isimleriyle nesilden nesle aktarmışlar ve unutmamışlardır. Karay'da söz konusu olan zaviye ve burada çalışanların adları maalesef daha sonraki defterlerde geçmiyor. İşte bu sebeptendir ki, Şeyh Sâmî ve çocuklarının isimleri genelde halkın hafızasından silinmiş olmakla birlikte yatır olarak ulu ağaçlar altındaki mezarları ve manen evliya tabir olunan unvanları asırlar boyunca yaşama imkânına kavuşmuş ve bu şekilde izleri günümüze kadar ulaşmıştır. Halk rivayetleri ile arşiv kaynaklarının birlikte sorgulanması bizi çok anlamlı sonuçlara götürebilmektedir. Tabii istisnalar da bulunabilmektedir. Gülbahçe'de yatan ve *Defterlerde* adı geçmeyen Şeyh Ali de bu istisnalardan biridir. Herhalde aynı zaviyeye mensup daha geç dönemlerde yaşamış olan bir şahsiyet olduğu için *Tahrir Defterlerinde* adı geçmiyor olabilir; günümüze yakın dönemlerde yaşadığı için de adı hafızalardan silinmemiş olması ihtimali çok büyüktür. Belki de bundan sonraki araştırmalarda adına arşiv kaynaklarında da rastlanabilir.

*

²² Bu zaviyeler ve evliya hakkında bkz. Barkan 1942: 279-386; Ocak 1984.

Görüldüğü gibi, *Hoşkadem*, *Alıfaki*, *Beğler* ve benzeri, adlarını hatırladığımız ya da hatırlamadığımız fakat mezarları ziyaret yeri hâline gelen evliya yatırları, eski mezarlıklar ve şehitlikler, bize yörenin fethi dönemlerinden kalan tarihî hatıralardır. Hele bu yazıda ele aldığımız *Kargu (Ateş Kulesi)* ve izleri yatır olarak günümüze ulaşan *zaviyeler*, yer ve şahıs adları olmaktan da öte, başlı başına çok önemli *tarihî iki kurumdur*. Fetih yıllarının askerî stratejisi açısından, Türkistan'dan beri bir haberleşme aracı olarak kullanılan *Ateş Kulelerinin* ve aynı sistem içinde yer alan *zaviyelerin* anılarını yansıtmaktadırlar... Bu kurumları temsil eden kalıntılar ve şahıslar adına mütevazı da olsa anıtlar dikilmelidir ki, toplumun tarih bilinci uyanık kalsın...

*

Bu vesileyle burada, Kabataş'a kazandırılmış olan tarihî bir mekân ile ilgili bir anımı hatırlatmak isterim. Bilindiği gibi Kuzköy'deki Şit Abdal, bundan otuz kırk yıl önce, üzerine çaput bağlanan bir ağacın altında kendisinden hastalara şifa beklenen, adı yanlış olarak Şeyh Halil diye bilinen, bir yatırdan ibaretti... Bugün Kabataş'ın tek tarihî yeri olarak her yerde anılmakta ve böyle bir tarihî derinliğe sahip olmaktan gurur duyulmaktadır. Bu benim o yıllarda yapmış olduğum "Kuzköy yatırı ya da Abdalân-ı Râm'dan Şit Abdal" (Yediyıldız 2000: 143-211) adlı çalışmamla başlayan gayretler sayesinde gerçekleşmiştir. Türbenin yapılmasında ve tarihi bir mekân olmasında daha başka birçok kişinin emeği vardır. Söz konusu araştırmada kullandığım belgelerden bir bölümünü (Kuz Köy Belgeleri), 1984'te yaptığım saha araştırmalarım sırasında bana Aybastı'nın eski Halk Eğitim Müdürlerinden Necip Çağman vermişti. Bakanlıklar, il ve ilçelerden yörenin kültür varlıklarıyla ilgili belgelerin tespitini ve derlenmesini talep etmiş, o da yaptığı sorgulamalar sonucunda bu belgeleri bulmuştu. Zannediyorum bu belgelerden Necip Çağman'ı haberdar eden Kuzköylü Ramazan Tiryaki Hoca idi. Benim yaptığım ilmi tahlillerden ve yayımlardan sonra buranın tarihî bir mekân olduğunu öğrenen dönemin Aybastı eski müftülerinden Senai Yediyıldız, Kuzköy Muhtarı Hasan Toygun'u buraya bir türbe-müze yapımı için teşvik etti ve destekledi. Muhtar da bu konuda çok arzulu idi. Malzemeleri temin etti. Kültür Bakanlığı eski Müsteşar yardımcılarından benim doktora öğrencim Dr. Nazif Öztürk, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Selçuklu dönemine ait bir türbe planı temin etti. Muhtarın ve Senai Yediyıldız'ın teşvikiyle, yukarıda kendisinden bahsettiğim Salih Emilli'nin oğlu Salahaddin Usta, elde edilen örneğe göre Türbe-Müzenin yapımını üstlendi. O zamanlar Başbakanlık'ta çalışan Dr. Yaşar Kalafat, Kuzköy Belgelerinin fotoğraflarını hazırlattırarak çerçevelettirdi. Bunlar Türbe-Müze'nin duvarlarına asıldı. Pörsümüş ve yıpranmış olan orijinal belgeler, bakımlarının yapılması ve koruma altına alınması için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne teslim edildi. Şit Abdal'a ait ejder başlı asa, tencere ve diğer metrukât da müzeye konulacaktı!.. Müze-Türbe'nin açılışı, 1995 yılında Ordu'nun bütün ilçelerinden dört beş bin kişinin, Ordu İli ve ilçeleri devlet erkânı ve bir bilim heyetinin katılımı ile dönemin Ordu Valisi Mustafa Malay tarafından yapıldı²³. Bu açılış töreni sırasında bir de ilmi

²³ Bu açılış töreni ve panelden sonra emekli müftü Senai Yediyıldız, şöyle bir değerlendirme yaptı: "Ben Şit Abdal'ın önemli ve büyük bir şahsiyet olduğuna inandım. Ölümünden altı yüz yıl sonra binlerce insanı ve devlet erkânını bu dağ başında bir araya getiren bu zatın elbette bir değeri olmalıdır".

panel gerçekleştirildi. Söz konusu açılış töreni ve panel, dönemin Kabataş Müftüsü Şemsettin Yediyıldız tarafından düzenlenmişti. Bu çalışmalar sırasında, özellikle kitabenin ve türbe-müze bahçe kapısının tanziminde Kuzköylü petrol mühendisi İsmail Yılmaz'ın da önemli katkısı olmuştu. Şüphesiz bütün bu faaliyetlerin arkasında duran ve destekleyen Kuzköy halkının da unutulmaması gerekir. Bir yıl sonra Müftü Şemsettin Yediyıldız'ın gayretiyle Kuzköy'de ikinci bir ilmî toplantı daha tertip edildi. Bilim adamlarından bir kısmını bu sefer Prof. Dr. Mustafa Asım Yediyıldız Bursa Uludağ Üniversitesi'nden getirmişti. Yukarıda isimlerini zikrettiğim ve burada hepsinin adlarını anamadığım söz konusu ilmî faaliyetlere katılan bilim adamlarımıza ve emeği geçen fakat adlarını unutmuş olabileceğim herkese teşekkür borçlu olduğumuzu belirtmek isterim.

*

Görüldüğü üzere, bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere dayalı bir tasarım, özgür iradelerin gerçekleştirdiği bir iş birliği sayesinde –devlet bütçesinden beş kuruş katkı almaksızın- hayata geçirilebilmektedir. Kabataş'ı daha anlamlı tarihî ve turistik bir kültür ortamı hâline getirmek için Kargu denilen Ateş Kulesi'ni ve tarihî kaynakların ve yörenin gözlemcilerinden biri olan rahmetli Salih Emilli'nin işaret ettiği diğer ateşle haberleşme görevi görmüş olan fâtihterin yatırımlarını ihya etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda şöyle bir proje tasarlanabilir:

1. Kargı-Hoşkaden arasındaki zirvede büyük ihtimalle Kargu denilen Ateş Kulesi'nin bulunduğu Ana Tepesi'ndeki kadimî Türk Mezarlığı ve Şehitlik tanzim edilmeli, buraya *Kargu (Ateş Kulesi)* yeniden inşa edilmelidir. Bölgeyi fetheden Hacıemiroğullarından kalan tarihî bir kurum olarak, kulenin uygun bir yerine kitabe yazılmalı ve tepesi ateş görüntüsü ile sürekli aydınlatılmalıdır. Çevresi ziyaretçilerin ve turistlerin etrafı temaşa edebileceği ve soluklanabileceği biçimde düzenlenmelidir²⁴.

2. Fetih yıllarının ve eski kültürümüzün hatırasını yaşatmak üzere, Beylerli, Gülbahçe ve Tahtasamanlık kadimî mezarlıkları ile Karay Mağara bölgesinde yer alan Şehitlik de koruma altına alınmalı ve düzenlenmelidir.

3. Gülbahçe'de Şey Ali, Tahtasamanlık'ta Şeyh Sâmî, Hoşkadem ve Beylerli köylerine adlarını veren Hoşkadem Fakı Bey ve Beğler Bey adlarına birer anıt dikilmelidir.

4. Kargu haberleşme sistemini daha temsili bir hale getirmek için ayrıca Borta'da Gedik Evliya yatağındaki Şeyh Ahmed, Akfatma'da Şeyh Hasan Dede, Bağdat'ta Hasan Dede için de anıtlar yapılabilir. Bu anıtlar, üzerine kitabe yazılmış iki metre boyunda iri bir taş bile olabilir. Zaten Kuzköy'de Şit Abdal Türbe-Müzesi daha önceden yapılmıştır.

5. Beylerli'deki ahşap cami (bkz. Resim 1) ve varsa buna benzer diğer yapılar da koruma altına alınmalıdır.

6. İstanbul Bâyezid Dersiamlarından Mustafa Asım Yediyıldız'ın (1873-1945)

²⁴ Henüz bir KARGU (ateş kulesi) fotoğrafı bulamadım. <http://dagakactim.blogspot.com/2015/12/harpasadan-arpaza.html> adresinde “Donduran Kulesi” örnek olabilir diye düşünüyorum. Kopyalayamadığım için fotoğrafı buraya koyamadım. İnternette görülebilir. Rize Zil Kalesi'nin kulesi de örnek olabilir (bkz. Resim 3).

Hoşkadem'deki evi ve serendisi de bu kültür projesi varlıkları çerçevesi içinde değerlendirilebilir (bkz. Resim 2). Adı geçen kişi Hoşkadem'de doğmuştur. İlköğrenimini ailesinden aldıktan sonra altı yıl Aybastı Medresesi'nde; üç yıl Amasya Dağrakiye Medresesi'nde okuduktan sonra İstanbul'a gitmiştir. Devrin önemli ulemasından biri olan Arapkirli Hüseyin Avni'den icazet aldıktan bir zaman sonra ru'ûs sınavında başarı göstererek dersiam olmuştur. Kendisine Liyakat Madalyası verilmiştir. Bâyezid'de uzun yıllar tedris ile meşgul olmuş, birçok kişiye icazet vermiştir. Sonra köyüne dönen Mustafa Asım, halkı aydınlatmakla ve sosyal işlerle uğraşarak hayatını tamamlamıştır²⁵. Söz konusu ev 1908'de yapılmıştır.

*

Böyle bir tasarımın projelendirilerek hayata geçirilmesi, tabii güzellikler içindeki Kabataş ilçesine tarihî bir derinlik kazandıracak ve yöremizin kültür hareketlerine önemli bir taban oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

BOA, TD 255

AYVERDİ, İlhan (2011), *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Milliyet Kubbealtı.

BARKAN, Ömer Lutfi (1942), "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: 1- İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, c. II: 279-386.

ÇEBİ, Sıtkı (ty), *Ordu Evliyalari*, Ordu: Ensar vakfı Ordu Şubesi Yayını.

GEL, Mehmet (2009), "Kuruluş Devri Osmanlı "Fakı" Zümresinin Tipik Bir Öncüsü: Tursun Fakı", *OTAM*, Güz/26: 93-116.

HALAÇOĞLU, Yusuf (2009), *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. I- VI, Ankara: TTK Yay.

KAŞGARLI MAHMUD (1985), *Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, çev. Besim Atalay, Ankara: TDK Yay.

KAŞGARLI MAHMUD (1986), *Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi II, III*, çev. Besim Atalay, Ankara: TDK Yay.

KAŞGARLI MAHMUD (1986a), *Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi Dizin*, çev. Besim Atalay, Ankara: TDK Yay.

KILIÇ, Sibel (2011), "Anadolu Türk İslam Minareleri ve Diğer İslam Ülkeleri Minarelerinin Genel Karakteristikleri ve Birbirleri ile Etkileşimleri", *Marmara Üniversitesi, Dünya Evliya Çelebi Yılında II. Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri Kitabı 6-Eylül 2011 Köstence-Romanya*: 252-273.

KOCA, Ferhat (2002), "Osmanlılar Dönemi Fıkıh - Tasavvuf İlişkisi: Fakılar İle Sofular Mücadelesinin Tarihi Serüveni", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I: 73-131.

Köylerimiz (1968), Ankara: İçişleri Bakanlığı.

MELİKOFF, Irene (1998), *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar (1984), *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

OCAK, Ahmet Yaşar (1992), *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara: TTK.

ÖZ, Mehmet – Fatma ACUN (2008), *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VII –Karahisar- ı Şarkî Sancağı Mufassal Avarız Defteri (1642-43 Tarihli)*, c. I ve II, Ankara: TTK.

²⁵ Mustafa Asım Efendi, ailesi ve çevresiyle ilgili bilimsel bir araştırma tarafımızdan hazırlanmaktadır.

- ÖZDEMİR, Mustafa (2006), *Bolaman Çayı Havzası'nın Coğrafyası*, Ankara: TTK.
- TEKİN, Talat (1994), *Tunyukuk Yazıtı*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 5.
- TERES, Ersin (2007), "Karahanlı Türkçesinde Askerlikle İlgili Bazı Terimler Üzerine (2)", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007: 1186-1192.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871* (1993), Hz. Kudret Emiroğlu, c. III, Ankara.
- TULUM, Mertol (2011), *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: TDK.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (1985), *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin - Ünal ÜSTÜN (1992), *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I - 1455 Tarihli Tahrir Defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- YILDIRIM, Rıza (2007), *Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) ve Velâyetnâmesi*, Ankara: TTK.
- <http://dagakactim.blogspot.com/2015/12/harpasadan-arpaza.html>
- TDV, İslam Ansiklopedisi "Divan" Maddesi.

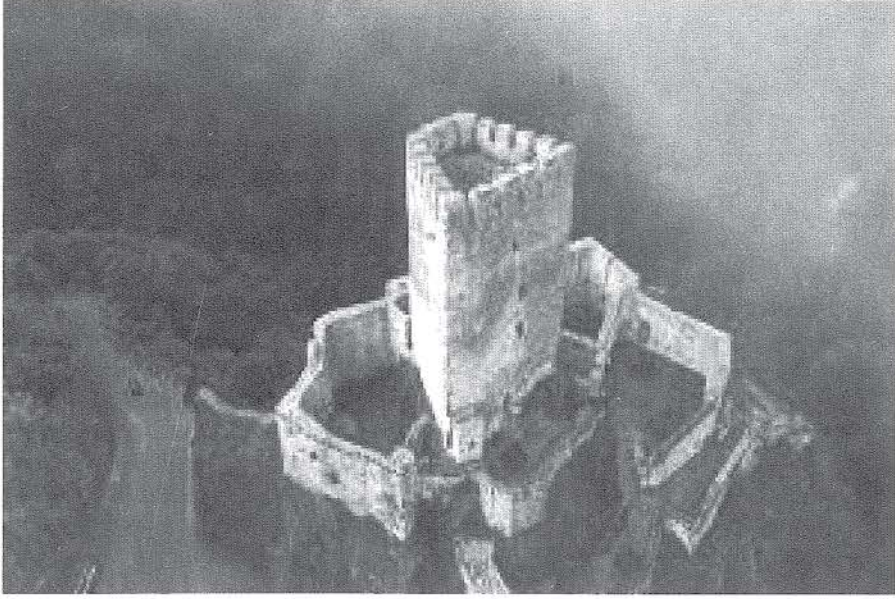

Resim 1. Beylerli Camii

ORDU KABATAŞ'TA TARİHÎ BİR KURUM

Resim 2- Mustafa Asım Yediyıldız'ın Evi (1908).

Resim 3. Rize Zil Kalesi